

TURINYS

Šį leidinį draudžiama atgaminti bet kokia forma ar būdu, viešai skelbti, taip pat padaryti viešai prieinamą internete, išleisti ir versti, platinti jo originalą ar kopijas: parduoti, nuomoti, teikti panaudai ar kitaip perduoti nuosavybėn be išankstinio rašytinio „Laisvės media group“ leidybos sutikimo.

Šį leidinį, esantį bibliotekose, mokymo įstaigose, muziejuose arba archyvuose, draudžiama atgaminti, mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais, viešai skelbti ar padaryti visiems prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale [ibiblioteka.lt](http://biblioteka.lt).

Autoriaus žodis † **6**

Rogier van der Weyden. *Nuėmimas nuo kryžiaus* (1435, Prado muziejus, Madridas) † **8**

Hieronymus Bosch. *Žemiškųjų malonumų sodas* (1490–1500, Prado muziejus, Madridas) † **28**

Giorgione. *Audra* (1506–1508, Akademijos galerija, Venecija) † **60**

El Greco. *Grafo de Orgazo laidotuvės* (1570, Šv. Tomo katedra, Toledas) † **72**

Caravaggio. *Septyni gailėstingumo darbai* (1607, Pio Monte della Misericordia bažnyčia, Neapolis) † **88**

Guido Reni. *Aurora* (1614, Pallavicini-Rospigliosi rūmai, Roma) † **100**

Peter Paul Rubens. *Marijos Mediči išsilaipinimas Marselyje* (1622–1625, Luvras, Paryžius) † **112**

Frans Hals. *Evangelistai* † **122**

Nicolas Poussin. *Et in Arcadia Ego* (1637–1638, Luvras, Paryžius) † **138**

Rembrandt. *Nakties sargyba* (1642, Valstybinis muziejus, Amsterdamas) † **150**

Diego Velázquez. *Meninos* (1656, Prado muziejus, Madridas) † **166**

Jan Vermeer. *Mergina su perlo auskaru* (1665, Mauritsheitso muziejus, Haga) † **182**

Bernardo Bellotto. *Varšuvos vaizdai italo akimis* † **194**

Jean-Honoré Fragonard. *Sūpynės* (1767, Wallace'o kolekcija, Londonas) † **210**

Jacques-Louis David. *Napoleono karūnavimas* (1808, Luvras, Paryžius) † **222**

Théodore Géricault. *„Medūzos“ plaustas* (1819, Luvras, Paryžius) † **234**

John Constable. *Šieno vežimas* (1821, Nacionalinė galerija, Londonas) † **248**

Eugène Delacroix. *Laisvė barikadose* (1831, Luvras, Paryžius) † **258**

J. M. W. Turner. *Karo laivas „Temeraire“* (1839, Nacionalinė galerija, Londonas) † **270**

Gidas po Paryžiaus Luvrą † **282**

Literatūros šaltiniai † **284**

Iliustracijų šaltiniai † **286**

ISBN 978-609-96435-7-1

© Andrius Tapinas, 2024

© Emilis Domarkas, dizainas, 2024

© UAB „Laisvės media group“, 2024

AUTORIAUS ŽODIS

tapinas.substack.com

Sveiki,

Pernai pradėjęs rašyti „Genijus, pasipūtėlius ir žmogždžius“ jaučiau šioį tokį nerimą – ar toks žanras yra reikalingas, ar kam nors įdomus, ar pavyks man parašyti kitaip ir sudominti žmones, kuriems galbūt paveikslų istorijos iki tol buvo *terra incognita*? Galų gale, ar knyga kaip mediumas gali perteikti bent dalį tikrosios paveikslų didybės.

Gana greitai nerimas nusiūgo. Knyga pavyko ir jums patiko, gavau netgi tokių žinučių, kad lankydamosi muziejuje dukra paprašo mamos, kad ši nufotografuotų ir atsiųstų knygoje aprašomų paveikslų analizę.

Labai džiugu buvo girdėti, kad skaitėte knygą taip, kaip aš ir norėjau, – neskubėdami, po vieną ar kelias paveikslų istorijas, pasimėgaudami. Vienas skaitytojas labai gražiai parašė: „Knyga tapo tarsi maldaknygė prieš miegą, nurimti ir atsipalaiduoti apsuptam įdomių istorijų.“ Aš lygiai taip pat nusiimdavau dienos stresą ir skubą prieš miegą įsijungdamas kokį nors vaizdo įrašą apie paveikslus ir jų paslaptis.

Klausimas „kada antroji dalis?“ kartojamas irgi ne iš mandagumo, – nes vienoje knygoje apžioti visą Senujų Meistrų spektrą ne tik neįmanoma, bet ir nereikalinga misija. Kas norėtų (ir galėtų) skaityti keturis kilogramus sveriantį albumą? Dėl to „Lošėjus, romantikus ir budelius“ pradėjau rašyti iš karto po Knygų mugės, tačiau pirmoji knyga buvo eksperimentas, o antroji jau yra nuoseklesnė, ir aš pats geriau žinau, ką ir kaip noriu pasakoti.

Čia rasite daugiau mano paties filmuotų vaizdo įrašų iš muziejų ir literatūrinių interviu, daug laiko praleidau studijuodamas menotyros darbus, archyvinius įrašus ir išlikusius laiškus, tad tie interviu pagrįsti tikrais istoriniais nutikimais ir užfiksuotais pokalbiais.

Prieš pradėdamas rašyti susidėlioju visą laiko juostą, visus pagrindinius praleistus Senuosius Meistrus, todėl pradėdamas nuo XV amžiaus vidurio ir keliaujam iki faktiškai paskutinio Senojo Meistro įpusėjus XIX amžiui.

Stengiausi nesikartoti, todėl pasakoju apie visai kitus dailininkus, kurių gyvenime ir kūryboje slypi išskirtinės ir daug kam nežinomos istorijos. Vis dėlto pasidaviau pagundai grįžti prie savo mylimo Caravaggio ir pristatyti jums dar vieną jo šedevrą.

Esu išsikėlęs labai aukštą kartelę – aplankyti ir pamatyti visus Caravaggio paveikslus. O jie išsibarstę po visą pasaulį – nuo Detroito iki Vienos. Kaip man sekasi, galite paskaityti ir pažiūrėti čia:

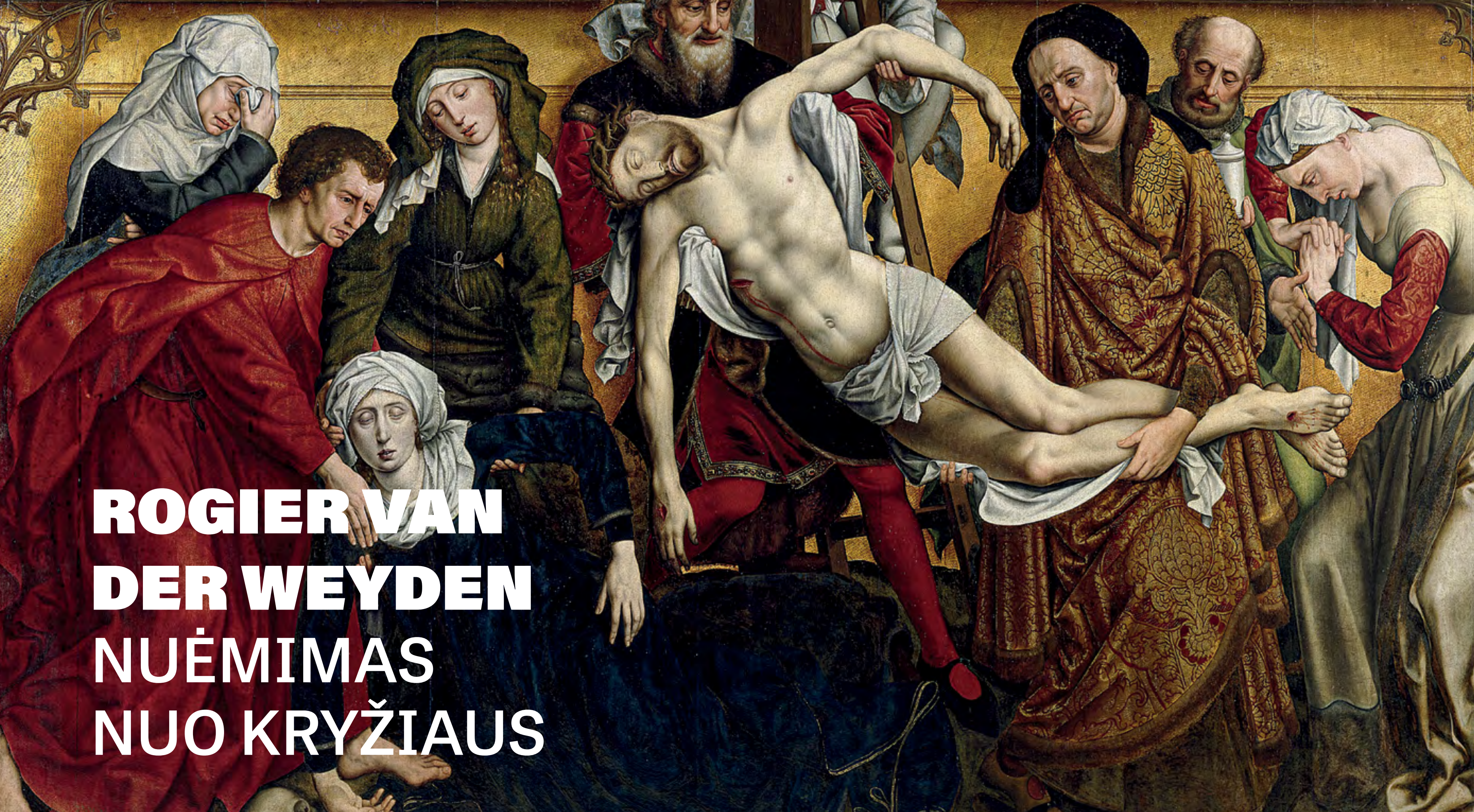
Caravaggio projektas

Turbūt nenustebinsiu pasakęs, kad trečioji paveikslų paslapčių knyga bus skirta būtent šiam tamsiajam baroko genijui.

Bet neužbėkime už akių. Dabar jūsų laukia „Lošėjai, romantikai ir budeliai“. Laukia Rembrandtas ir Peteris Paulius Rubensas, prie kortų stalo kviečia Guidas Renis, o pasivaikščiojimui po Varšuvą – Bernardas Bellottas. Apie senus gerus laikus čia dūsauja Johnas Constable'is ir Williamas Turneris, o Eugène'as Delacroix ragina drauge lipti ant barikadų.

Gero skaitymo ir atgavos sielai!

Andrius

**ROGIER VAN
DER WEYDEN
NUĖMIMAS
NUO KRYŽIAUS**

PIRMOSIOS AŠAROS VAKARŲ DAILĖS ISTORIJOJE

Rogier van der Weyden. *Nuėmimas nuo kryžiaus.*
1435. Prado muziejus, Madridas

Rogier van der Weyden.
„Midjourney“ programa sugeneruota iliustracija

Drauge pradėdame antrąjį „Senujų Meistrų paveikslų istorijų ir paslapčių“ sezoną. Pirmajame sezone aš, kaip nepatyręs režisierius ir scenarijaus autorius, ne labai žinojau, ką čia darau, todėl paveikslų aprašymai šokinėjo kaip vaikai ant gimtadienio batuto – nuo ankstyvojo Renesanso iki baroko ir atgal į Renesanso piką, – tai dabar viskas bus logiškiau. Ramiai ir nuosekliai keliausime nuo XV amžiaus iki pačios pačios Senujų Meistrų pabaigos, kai J.M.W. Turneris XIX amžiaus viduryje tapė savo „Kovos laivą *Temeraire*“.

Tai leis man prie paveikslų pridėti ne tik šiek tiek literatūrinio naratyvo, bet ir papasakoti istorinių įdomybių apie tai, kas vyko tuo metu ir toje vietoje, kur buvo tapomas šedevras.

Tada ir pradėkime nuo vieno iš trijų didžiųjų ankstyvųjų Nyderlandų tapytojų – Rogiero van der Weydeno ir XV amžiaus vidurio, kai dabartinės Olandijos ir Belgijos teritorijoje funkcionavo toks gan keistas darinys – Burgundijos Nyderlandai. Tai buvo tokia nedidelių valstybių grupė, kurią geriausia būtų pavadinti feodoline „šaikyte“. Pagrindiniai trys personažai joje buvo du Pilypai – Narsusis ir Gerasis bei Karolis, kuris nerado jokio originalaus būdvardžio, tai irgi tapo Narsiuoju, nors ta jo narsa – atviras klausimas, nes 1477 metais jis prapylė Nansi mūsų ir dar žuvo jame nepalikęs įpėdinio. Didžiąją dalį žemių paveldėjo jo vienintelė dukra Marija Burgundietė, tačiau ji buvo ištekėjusi už Maksimiliano Austrijiečio, kuris buvo iš Habsburgų giminės, tai ir visa valstybė persivadino Habsburgų Nyderlandais.

Brüselis
1435-1440

O smagiausias buvo Burgundijos Nyderlandų valdovas Pilypas Gerasis. 1419 metais tapęs kunigaikščiu, jis iškart ėmėsi greitos savo valdų plėtros.

1421 metais tiesiog nusipirko Namiūro provinciją. 1430-aisiais labai sėkmingai paveldėjo Brabantą ir Limburgą, nes jo pusbrolis Brabanto kunigaikštis, beje, irgi Pilypas, mirė bevaikis ir Pilypai Gerajam žemės nukrito tiesiog į rankas. Po dvejų metų jis sutartimi prisijungė dar dvi provincijas, – o Liuksemburgo kunigaikštystė iki galo nesuprato, kaip čia reikia tartis, tai 1443 metais Pilypas Gerasis ją tiesiog nukariavo.

Pilypas Gerasis būtų gerai jautęsis ankstyvosios Lietuvos nepriklausomybės laikais tarp turtingų verslininkų avietiniais švarkais ir peroksidinių blondinių. Jam labai patiko prabanga, o dar labiau patiko moterys.

Buvo tris kartus vedęs, bet tai netrukdė jam turėti dar maždaug 24 meilužių ir 18 nesantuokinių vaikų. Pilypo Gerojo rūmai garsėjo prabanga, vakarėliais ir dar ekstravagantiškesniais dalykais. Pavyzdžiui, Pilypas labai norėjo ordino. Tokio solidaus, rimto ordino, kad būtų ne gėda prieš draugus pasididžiuoti. Pasiskaitęs knygų apie Apvaliojo Stalo riterius ir argonautus, jis įsteigė nuosavą – Auksinės Vilnos ordiną.

Jau supratote, kad kalbame apie riterių ordiną, o ne apdovanojimą, tačiau tas pats Auksinės Vilnos ordinas turėjo regalijas, kurias prisisegęs Pilypas Gerasis pozavo savo mėgstamiausiems dailininkams. Taip, dailininkai. Tais tuščiais laikais, kai nebuvo nei instagramo, nei asmenukų, dailininkai buvo privalomi turtingame ir madingame dvare, taigi Pilypas Gerasis negailėjo malonių mėgstamiausiems tapytojams.

Kai 1428 metais jis nusprendė siųsti delegaciją pirštis Portugalijos infantei Izabelai, būsimajai trečiajai žmonai, kartu plaukė ir Janas van Eyckas, kuris turėjo nutapyti Izabelą ir parvežti paveikslą parodyti, kokią čia gražulę ruošiasi vesti Pilypas.

Rogier van der Weyden. *Pilypo Gerojo portretas*.
1445. Dailės muziejus, Dižonas

Jan van Eyck. *Izabelos portretas*.
Portugalijos nacionalinis archyvas, Lisabona

D'APRÈS JEAN VAN EYCK
COPIE D'UNE IMAGE DE PORTRAIT REPRO
DUISABELLE DE PORTUGAL

Cornelis Cort: Rogiero van der Weydeno portretas, gravūra

Vienas svarbiausių Burgundijos Nyderlandų miestu netrukus tapo Briuselis, o ten ryškiausiai švietė Rogiero van der Weydeno, 1436 metais paskirto oficialiu Briuselio dailininku, žvaigždė.

1432 metais baigęs pameistrystę Rogieras išeina iš Roberto Campino dirbtuvių, giliai įkvepia ir apsidairo – pasaulis gražus ir visi keliai atviri. Dailininkas supranta, jog norint išlįsti iš dviejų Nyderlandų grandų – van Eycko ir Campino – šešėlio jam reikia įspūdingo kūrinių. O įspūdingam kūriniui reikia įspūdingo užsakovo.

Taip nutinka greičiausiai 1435 metais, kai į van der Weydeną kreipiasi netoli Briuselio esančio Leuveno miesto atstovai. Čia neseniai atidarytas universitetas, kuris pavers Leuveną regiono mokslo ir meno centru, tačiau paveikslo nori ne universitetas, o įtakinga miestėnų grupuotė – Arbaletininkų gildija arba *Schutterij*.

Taip buvo vadinami savanoriški miestų policijos būriai, kurių pagrindinis darbas buvo apginti miestą nuo užpuolimo, sukilimo ar kokių nors stichinių nelaimių. Miestuose jie buvo skirstomi pagal naudojamus ginklus, o kadangi tų užpuolimų ir sukilimų nebuvo tiek ir daug, tai *Schutterij* dažnai tapdavo ir pasiturinčių miestėnų socialiniais klubais su gildijos salėmis ir koplyčiomis.

Ir štai Leuveno arbaletininkai nusprendė, kad nori papuošti savo koplyčią – *Notre Dame hors-les-Murs* (Dievo Motinos Už Sienų) koku nors paveikslu, ir juos pasiekė žinios apie naują talentą Briuselyje.

Temą arbaletininkai pasirinko nerizikingą – Kristaus nuėmimą nuo kryžiaus, o dailininkui pažadėjo, matyt, ne tik gerą honorarą, bet ir galimybę išskleisti sparnus naudojant brangiausias to meto pigmentus – auksą ir mėlynąjį lazuritą. Ir, aišku, užsisakė ir savo klubo įpraminimą, kad jau tokius pinigus moka. „Kaip nors neprovokuojamai, jei būtų galima“, – turbūt pasakė van der Weydeni gildijos vadovas.

Rogieras ėmėsi darbo ir sukūrė paveikslą, kuris ne tik užtikrino jam sočių ateitį ir valdovų malonę, ne tik yra vienas labiausiai kopijuojamų, bet ir daugelio meno kritikų ir istorikų laikomas vienu geriausių ir įtakingiausių XV amžiaus dailės kūrinių.

KĄ MES MATOME

Biblijoje pats Jėzaus nuėmimas paminėtas labai kukliai. Evangelija pagal Luką byloja:

Taigi Juozapas nuėjo pas Pilotą ir paprašė Jėzaus kūno. Paskui nuėmė kūną nuo kryžiaus, įvyniojo į drobulę ir paguldė uoloje iškaltame kapo rūsyje...

Paveiksle žmonių tikrai netrūksta. Jis didelis: 2,2 m

aukščio ir 2,6 m pločio, figūros kone natūralaus ūgio, o jų paveiksle net dešimt. Formatas irgi neįprastas – apverstos T formos, tad mūsų akis visų pirma mato vidurinės dalies viršų, tada leidžiasi žemyn ir palieka laiko pasižiūrėti į kairę ir į dešinę. Vizualiai kompozicija galėtų būti skaičiuojama 4-3-3 (kaip kokio gana gerai atakuojanti futbolo komandos taktika).

Centre mes matome svarbiausią figūrą – Jėzų Kristų, jį nuo kryžiaus nuėmusį tarną ir visam šitam veiksmui padedantį raudonai dėvintį Juozapą Arimatietį. (1) Dešinėje kartu su Juozapu darbuojasi puošniais drabužiais vilkintis Nikodemas (2), jam per petį žiūri dar vienas tarnas, o kompoziciją užbaigia Marija Magdalena. (3)

Tarnas dešinėje rankoje laiko indą. (4) Kas jame? Biblija sako: „Taip pat atvyko ir Nikodemas, kuris pirmiau buvo atėjęs pas Jėzų nakčia. Jis atsigabeno apie šimtą svarų miros ir alavijo mišinio.“ Šimtas svarų kvepalų vienam kūnui balzamuoti atrodo labai daug, bet kas čia iš mūsų biblinio balzamavimo specialistas?

Kairėje turime dar tris Marijas: su baltu galvos apdangalu ir prisidengusi veidą stovi Klopo žmona Marija, o šalia jos – Marija Salomė. Alpstanti moteris, be abejo, yra Mergelė Marija, o paveikslą iš kairės užbaigia šv. Jonas evangelistas.

Matematiškai kompozicija turėtų lūžti, nes kairėje yra daugiau žmonių, bet kodėl mums žiūrint į paveikslą viskas atrodo harmoningai. Nes van der Weydenas meistriškai išnaudojo erdvę su plačiu Nikodemo apsiaustu, kuris kompensuoja vieno žmogaus trūkumą dešinėje.

